

УДК 82.001.8

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10\(12\)-320-331](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-10(12)-320-331)

Загородня Алла Анатоліївна доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

ОСНОВНІ ПІДХОДИ Л. УКРАЇНКИ ДО ОСМИСЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті представлено дослідження основних підходів до осмислення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти у творчості Лесі Українки. Показано процес формування філософських антропологічних ідей в творчості поетеси, у яких велика увага приділялася духовності, як основі гуманістичного ідеалу. Встановлено, що творчість Лесі Українки була і є видатним матеріалом для ілюстрації гуманістичного ідеалу, який базується на розквіті людської індивідуальності. Визначено, що естетичний ідеал, який якнайтісніше пов'язаний з гуманістичним, дає можливість зрозуміти постановку проблем поетесою: розуміння прекрасного в людині, того, що «не вмирає», але передається з покоління в покоління; важливе значення слова у духовному житті людини та в процесі її духовного вдосконалення. Висвітлено, просвітницькі ідеї Лесі Українки; розкрито як діячка критикувала тих, хто перешкоджав розвитку народної освіти. Виокремлено, що «слово» відіграло особливу роль у боротьбі за кращу долю народу і було невід'ємною складовою гуманістичного ідеалу Лесі Українки. Підкреслено, що поетеса боролася за навчання українських дітей рідною мовою, виступала проти заборони кращих підручників для учнів, виступала на захист народних учителів. Доведено, що *педагогічні, філософські, соціально-естетичні* погляди Лесі Українки стали значним внеском у царині становлення українського шкільництва, теорії і практики навчання і виховання учнівської молоді. Таким чином, однією з головних у творчості Лесі Українки була проблема держави, яку вона розглядала з точки зору утвердження в ній реальних прав і свобод громадян, демократичних і правових принципів її побудови. Леся Українка мріяла про вільну державу, де люди мали б всі людські і громадянські права, де не повинно було б бути поневолення однієї людини іншою, одного класу іншим, однієї нації іншою, що є актуальною темою нинішнього становища України.

Ключові слова: гуманізм, духовність, ідеал, Леся Українка, просвітницькі ідеї, розвиток народної освіти, рідна мова, людина, слово, вільна держава, Україна.

Zagorodnya Alla Anatolyivna Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovykh Striltsiv St., 52D, Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0003-2418-1670>

THE MAIN APPROACHES OF L. UKRAINKA TO THE UNDERSTANDING OF SOCIAL AND ANTHROPOLOGICAL IDEAS IN THE UKRAINIAN PHILOSOPHY OF EDUCATION

Abstract. The article presents a study of the main approaches to understanding socio-anthropological ideas in the Ukrainian philosophy of education in the work of Lesya Ukrainka. The process of formation of philosophical anthropological ideas in the work of the poetess, in which great attention was paid to spirituality as the basis of the humanistic ideal, is shown. It has been established that Lesya Ukrainka's work was and is outstanding material for illustrating the humanistic ideal, which is based on the flourishing of human individuality. It was determined that the aesthetic ideal, which is as closely related as possible to the humanistic one, makes it possible to understand the problem statement of the poetess: the understanding of the beautiful in a person, that which "does not die", but is transmitted from generation to generation; the important meaning of the word in the spiritual life of a person and in the process of his spiritual improvement. Lesya Ukrainka's educational ideas are highlighted; revealed how the activist criticized those who hindered the development of public education. It is highlighted that the "word" played a special role in the struggle for a better fate of the people and was an integral part of Lesya Ukrainka's humanistic ideal. It is emphasized that the poetess fought for the education of Ukrainian children in their native language, opposed the ban on better textbooks for students, and defended national teachers. It has been proven that Lesya Ukrainka's pedagogical, philosophical, socio-aesthetic views have made a significant contribution to the development of Ukrainian schooling, the theory and practice of teaching and educating young students. Thus, one of the main issues in the work of Lesya Ukrainka was the problem of the state, which she considered from the point of view of establishing in it the real rights and freedoms of citizens, democratic and legal principles of its construction. Lesya Ukrainka dreamed of a free state, where people would have all human and civil rights, where there should be no enslavement of one person by another, one class by another, one nation by another, which is a relevant topic of the current situation of Ukraine.

Keywords: humanism, spirituality, ideal, Lesya Ukrainka, enlightenment ideas, development of national education, native language, person, word, free state, Ukraine.

Постановка проблеми. Серед основних підходів Лесі Українки до осмислення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти і

виховання слід відмітити власну, самобутню й цілісну філософську систему, яку можна охарактеризувати як гуманістичний індивідуалізм. У центрі філософської системи поетеси постає людська особистість «Я», що наголошує на різних взаєминах між індивідом та оточенням...

Українська поетеса, літературний критик, громадський діяч Леся Українка (Лариса Петрівна Квітка-Косач) народилася 25 лютого 1871 р. в м. Новоград-Волинський. Дитячі роки її пройшли на Волині, де під впливом М. Драгоманова (рідного дядька по матері) вона вивчала побут та звичаї українського селянства, народні пісні і казки. Через хворобу (з дитинства і все життя хворіла на туберкульоз кісток) навчалася вдома, отримавши всебічну освіту Леся Українка самотужки вивчила і знала десять мов. Почала друкуватися у Львові в журналі «Зоря», працюючи в різних жанрах і галузях літератури як поет, драматург, прозаїк, перекладач, публіцист, літературний критик і фольклорист. У 19 років Леся Українка написала для молодшої сестри підручник «Древня історія східних народів», який був надрукований після її смерті у 1918 році. Поетеса «наголошувала на тому, що вдачу, думки та світогляд народу найбільше видно з його віри та мови, оскільки в них відображається все, що думають люди про природу й про самих себе» [4].

Із середини 90-х років вивчала марксистські твори: «Маніфест Комуністичної партії» К. Маркса і Ф. Енгельса, «Розвиток соціалізму від утопії до науки» Ф. Енгельса, «Нариси матеріалістичного розуміння історії» А. Лабріюлі, які згодом переклала на українську мову. За свої погляди Л. Українка переслідувалася царськими властями, а в 1907 р. разом з іншими прогресивними діячами України (М. Лисенком, Б. Грінченком та ін.) була заарештована. В пошуках засобів лікування побувала в багатьох країнах Європи, в Єгипті, де змушена була лікуватися. Померла в м. Сурамі (Грузія) 1 серпня 1913 р., похована на Байковому кладовищі у Києві.

Характерними особливостями світогляду Лесі Українки були матеріалізм, діалектика, глибока віра в пізнавальні можливості людини, інтерес до нових досягнень природознавства і філософії, реалістична естетика та історичний оптимізм. Вона була переконана в тому, що матеріалізм характеризує світосприйняття кожної здорової людини і є результатом погляду на речі, які існують незалежно від нас і від будь-якого суб'єкта. Світогляд Лесі Українки - це своєрідне, але дієве поєднання як філософії екзистенціалізму, так і філософії позитивізму. Екзистенціалізм спонукав до пошуку глибинних початків національної ідеї у суспільному та персональному полі. Позитивізм давав мотивацію перетворювати ідеї у практичні вольові імпульси. Позитивістська формула вчитися описувати предмети, а не тільки пізнавати, впливала на пошуки нових форм літературної діяльності Лесі Українки мислити про світ в найглобальніших масштабах. Насамперед, діячка надала цій рекомендації практичного завдання - в політичних програмах конкретно визначати необхідні соціальні переміни, які полегшили б життя конкретній людині, соціальній

групі. Наприклад, відкидаючи судження про пасивність матерії, письменниця підкреслювала, що матерія є носієм різних змін і не може бути пасивною. В самій собі вона містить об'єктивні стимули безкінечних перетворень, неперервного руху, постійного поступального розвитку. Як зазначають вчені: «Леся Українка виступала проти вчення про «передбачену гармонію» і фаталістичних уявлень. Захищаючи матеріалістичний світогляд, вона критикувала вульгарний, механістичний матеріалізм, що не визнавав ролі і значення ідей, активності людського мислення, водночас критично ставилась до різного виду ідеалістичних уявлень (спіритуалізму, платонізму, неокантіанства, фіхтеанства, містицизму), відкидаючи схоластику і догматизм в усіх їх проявах» [2].

Леся Українка переймалася національними питаннями, в цілому, любов'ю до українського народу та української культури – все це розкривалося у її творах в контексті екзистенцій філософської антропології, що розвивалося на межі XIX–XX ст.. Вона була впевнена в тому, що духовність спроможна врятувати людство від занепаду. Леся вбачала сенс людського буття і виділяла гуманістичний ідеал через людину, яка духовно багата і є особистістю та здатна боротися за волю свого народу, національні інтереси, національну гідність. Ідеалом особистості для Лесі Українки була людина праці, бо її внутрішній світ поетеса аналізувала в таких поділах: людина і суспільство, людина і природа, самоусвідомлення власної суті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські погляди Лесі Українки - духовність, людина, ідея, етичні і естетичні аспекти, філософія та гуманістичний ідеал досліджували вчені: І. Франко, Р. Задеснянський, Н. Горбач, М. Сергеев, У. Михайлюк, А. Бичко, В. Шаян, Л. Козубенко, О. Забужко, Л. Костенко, М. Рильський та інші. Їхні дослідження є свідченням того, що Леся жила у період розвитку української філософської думки та перебувала під значним впливом західноєвропейської культури. Учені підкреслювали, що Леся Українка висловлювала свої погляди щодо світоглядно-філософських проблем відношення людини до релігії, мистецтва, культури, історії і національної ідеї, що було актуальним для українського народу. «Окреме місце займають погляди Лесі Українки, - як зазначає дослідник, - які збагатили свідомість народу ідеями незалежності і свободи, гуманізму та демократії. Її свідомість знаменувала собою вершину філософського осмислення світу людини» [6, с. 151].

У праці «Філософські погляди Лесі Українки» дослідники писали: «Вивчення філософських поглядів Лесі Українки актуалізується необхідністю національного відродження, яке визначає особливість сучасного життя українського народу. У її творчості зберігається те, що ми прагнемо сьогодні відтворити у своїй пам'яті, що є невід'ємним складником національної свідомості. Цей потенціал утворює сутність такого явища, яке ми називаємо «духом нації» [7, с. 6].

Мета статті – дослідження основних підходів до осмислення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти у творчості Лесі Українки.

Виклад основного матеріалу. Леся Українка була просвітителем нового етапу формування духовно-філософського світогляду. Її специфіка філософського дискурсу була зумовлена потужним морально-етичним, гуманістичним потенціалом її творчості, яка звернена до аналізу актуальних екзистенційно-антропологічних проблем. «Леся Українка у своїй творчій спадщині хоче показати глибоку трагічність кожної людини, а особливо митця, який не може жити без інших людей, адже людина – істота суспільства. Якщо подивитися з іншого боку, то людина змушена або пристосовуватися, або шукати компроміс, або переживати глибоку трагедію від того, що її не можуть зрозуміти» [6, с. 151]. Леся Українка, творець справжнього українського митця відобразила різні моделі людського існування, будуючи їх на основі античних, середньовічних тем, а також тем з української історії. Як підкреслюють дослідники, - «вона актуалізує індивідуально-буттєвий момент, наголошуючи на тій думці, що саме від внутрішніх спонук, духовної конституції людини залежить доля народу. Екзистенційний дискурс, проаналізований у її творах, тісно переплітається з неоромантичною концепцією людини. Розгляд людського існування в екзистенційних вимірах наближає творчість письменниці до кращих зразків неакадемічного європейського та українського філософування» [6, с. 152]. Відзначимо те, що «Леся значно ширше, ніж політично, розглядала національні питання. Слід при цьому зазначити, що це змушувало її “придивлятися” до тих ідей, які хвилювали на той час філософів» [1, с. 38]. Вона не занурювалася у філософський процес та все ж висвітлювала філософську проблематику у своїх творах.

Однією із найважливіших проблем у філософській антропології з погляду освіти є проблема духовності, гуманістичного ідеалу. У творчій спадщині Лесі Українки саме проблема духовної сутності людини посідає очільне місце. Леся Українка – поетеса, людина з неповторним розумом та героїчною силою духу, яка належить саме до тих українських мислителів, які пережили свій час, а їхні твори збагатили духовну скарбницю людства. На її філософський світогляд мала значний вплив родина та друзі. Зростаючи в українській сім'ї, тісно пов'язаній з духовним життям, поетеса ще молодою дівчиною перейнялась поглядами своїх сучасників на українське життя.

Однією з головних філософських проблем творчості Лесі Українки був: «антропоцентризм», це людина, яка стоїть у центрі буття всього світу, природи, культури та самої філософії. «Людина, за Лесею Українкою, – це Боже творіння і вона неповторна та лише в праці усвідомлює сенс свого існування, звісно ж праця може бути різною. Але, незважаючи на це, кожна особистість має потребу у самореалізації, самовираженні» [6, с. 152]. Саме це дає людині відчуття щастя, досягнення гармонії. Адже духовний світ людини – це її розум, почуття, воля, віра, переконання, ідеал. Так, у творчості Лесі Українки, ми

бачимо, як тонко вона передала взаємини між людиною та природою, а також між тимчасовим, буденним і вічним – мистецтвом; яскравим прикладом є драма-феєрія «Лісова пісня». У цій драмі втілюється народне сприйняття навколишнього світу, давнє міфологічне мислення українців. Ця піднесена драма утверджує високі гуманістичні ідеали, поетизує незгасаючу людську мрію про волю і щастя. Однією з головних ідей твору є перемога вільного високодуховного життя та утвердженням духовної краси, яка є найвищою цінністю.

Леся Українка досягнула найвищих вершин філософського осмислення духовного змісту віри і правди життя, її погляди збагатили свідомість людей різними ідеями гуманізму, а її світогляд знаменував філософське осмислення світу людини. Людина у Лесі Українки, насамперед, пов'язана з високою духовністю. Наприклад, коли порівнювати Лесину драму-феєрію з іншими драмами представників ХХ ст., то стане зрозуміло, наскільки українська поетеса випередила Б. Шоу, Б. Брехта та інших. Людина - за поетесою – це складова її універсальних конфліктів духу та ідеї.

У драматичній поемі «Грішниця» описано, як серце її героїні, стискає гостре почуття жалю за долею свого народу. «Цей жаль стає болучим, пронизуючи цілу її істоту і витворює нову силу. В її грудях спалахує ненависть до тих, хто нищив ту любов» [6, с. 153]. Леся Українка присвятила своє життя людям, у своїх роздумах вона прийшла до висновку, що «кожна людина повинна мати свою внутрішню свободу. Про це повинен задуматися кожен українець. У Лесі жив сміливий бунтарсько-прометеївський дух, який боровся за нову українську людину, за її повне духовне та фізичне визволення. Її поезія приховує в собі невичерпні джерела високих людських ідеалів добра та справедливості, свободи та гуманізму» [6, с. 153].

Філософсько-матеріалістичний світогляд Лесі Українки був основою її етичних та естетичних поглядів, ставлення до релігії. Обстоюючи загальнолюдський характер моральних норм і принципів, вона полемізувала з ортодоксальними марксистами, які вважали їх необов'язковими для класової боротьби. «Коли б треба було окреслити творчість Лесі Українки одним словом, то найвідповідніше слово було б – боротьба», - писав М. Рильський [5, с. 263]. Оскільки, за Лесею, - «слово», «духовність», «ідеї», «ідеали» - це неминуча «зброя». Зазначимо, що слово передає людський дух і своєю могутньою силою може вселити в людину надію, духовно оздоровити або ж знищити. Також, слово може нести правду і радість життя або ж прокладати духовні шляхи та розкривати ідейні горизонти осягнення ідеалів, а для Лесі Українки «слово» слугувало формою вираження ідей, поглядів, ідеалів духовного єднання людства, як от:

*«Слово, моя ти єдина зброя,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може в руках невідомих братів*

Станеш ти кращим мечем на катів» [9, с. 127]

Аналізуючи цей вірш можна стверджувати, що віра і надія поетеси поступово зростає, аби залишити після себе ті слова, які допоможуть людині збагатитися духовно і знайти людське єство, тобто «людяне в людині». Наприклад, Леся Українка виділяє єство «людяного в людині» і пояснює зміст духовності, без якої немає людини, а є просто жива істота як біологічне явище. Отже, зміст «людяного в людині» доволі багатогранний, насамперед, є високою свідомістю, осмисленням та розумінням духовних цінностей, а звідси і, виростає ідея та ідеал, яка робить людину людяною. Крім того, людина формується в душі гуманізму, показуючи високий рівень знання з різним практичним досвідом. Як, наприклад, у вірші «Мій шлях» поетеса наголошує на духовній сутності людини:

*«На шлях я вийшла ранньою весною
І тихий спів несмілий заспівала...
...Я йду шляхом пісні свої співаю;
Та не шукайте в них пророчої науки...
...Коли я погляд свій на небо зводжу,
Нових зірок на ньому не шукаю,
Я там братерство, рівність, волю гожу
Крізь чорні хмари вглядіти бажую, -
Тих три величні золоті зорі,
Що людям сяють безліч літ вгорі» [9, с. 127].*

Як вважають дослідники, - «оригінальним розв'язанням проблеми гуманізму у творчій діяльності Лесі Українки є створення нової концепції людини, яка насамперед є сильною, мужньою і незламною. У творчих пошуках найвідповіднішої форми для виразу ідей і почуттів письменниця закономірно прийшла до драматургії, точніше – до створення таких драматичних жанрів, які давали їй можливість розкрити великі людські пристрасті, запальну боротьбу переконання. В оригінальних драмах, драматичних поемах і діалогах найвиразніше проявився її могутній мистецький геній, її філософський склад розуму, її неосяжна широта бачення світу» [6, с. 154]. Також, важливими твердженнями є «сила ідей Лесі Українки», яка полягає не в них самих, а в тому, що вони є ідеями людей, які використовують їх для практичного втілення тих ідеалів, що складаються в матеріальному життєвому процесі. І саме тому, що ідея виражає насущні запити життя певної суспільної групи і сприяє реалізації цих запитів, вона містить у собі велику дійову силу, яку і треба використати в ході боротьби за рішучу зміну соціальних відносин [6, с. 154]. Тому філософія як знаряддя боротьби виправдовує себе лише в тому випадку, коли набирає цілеспрямованого характеру. Наприклад, у творчості Лесі Українки було переосмислення явних категорій як форм виразу переживання людиною світу чи феноменів людського існування, в центрі якого існувала самотність і комунікативність, а погляди – в основному спрямовані на глибоке

переконання можливостей пізнання людиною світу. Отже, у творчій спадщині Лесі Українки *провідне місце посідає людина, а духовність була основою гуманістичного її ідеалу*. Її ідеалом була гармонія людини і світу, розквіт людської індивідуальності у всіх сферах її буття. Значення людини як суспільної істоти Л. Українка розглядала під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах, відбиття в ній духу Прометея, прагнення боротьби за волю, право на щастя людини. Підхоплений від Т. Шевченка і М. Драгоманова образ Прометея став для неї узагальнюючим образом роздумів про людину і сенс її буття, взаємини особи і суспільства, пошук шляхів побудови нормального суспільства, боротьби проти невірницького становища і національного гноблення.

Леся Українка притримувалася принципів людського буття, що сприяло новітнім духовним пошукам і у творчості, і у житті. Як зазначає дослідниця, - «опанувавши модерні філософські, естетичні, етичні концепції Леся Українка вписує їх в український контекст і тим стимулює та продукує розвиток новітньої української літератури. Вся її творчість свідчить про прагнення високого мистецтва, яке «за Гегелем» полягає у потребі людини глибинно і двоєдино засвоїти світ і себе, поєднати об'єктивне та суб'єктивне, індивідуальне та типове. На таких орієнтирах Леся Українка свідомо вимислює і вирисовує себе як Українського поета, що стає Провідником нації. Перед нами національний поет, що з європейським світоглядом і національним чуттям світу вибудовує нову культурну парадигму новітньої нації» [3, с. 386].

Леся Українка жила повноцінним життям у своїх творах, стверджувала свою громадянську позицію, і самостверджувалася як творча особистість.

Твори Лесі Українки відбивають світогляд українського народу і відповідно плекають його у молоді. Вагоме місце у творчості Лесі посідала ідея становлення жінки-матері як основного джерела формування особистості дитини, її самосвідомості. Мати повинна не тільки дати життя дитині, а й виростити її свідомим громадянином, борцем за кращу долю свого народу. Мету сімейного виховання Леся Українка вбачала у формі громадянина-борця. Наприклад, в творі «Помилка» вона приходить до висновку, що досягти цієї мети можливо тільки за умови сприятливого розвитку природних здібностей дитини. Як неперевершений співець природи, поетеса прищеплює любов до довкілля, показує його безмежну красу, ніжно й образно змальовує об'єкти природи, називаючи їх «веселе сонечко ясне», «ясне небо, ясне море, ясні хмарки, ясне сонце», «проміння кохане», «сльоза промениста», «білесенькі квітки» тощо.

Вірші поетеси, зокрема «В дитячому крузі», є перлиною української поезії для дітей, плекають у юних читачів любов до рідної домівки, краю, його природи. Творчість Лесі Українки, незважаючи на тернистий шлях, сповнена оптимізмом, яким вона надихає юного читача.

*Так! Я буду крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись,
Буду жити! Геть думи сумні!*

Леся Українка вірить у те, що її бездольна мати, Україна, завдяки звитяжній праці своїх синів і дочок буде мати кращу долю:

*І, може, тоді завітає та доля жадана
До нашої рідної хати,
До тебе, моя ти Україно мила, кохана,
Моя безталанная мати!*

Як бачимо, всі твори Лесі Українки - це школа життя, джерело пізнання, мислення, глибокого патріотизму. Поетеса пише про Батьківщину нарікаючи на її нещасну долю і закликає молодь до праці, боротьби за нове життя:

*...Над давнім лихом України
Жалкуєм-тужим в кожний час,
З плачем ждемо тії години,
Коли спадуть кайдани з нас.
...Нашо даремнії скорботи?
Назад нема нам вороття!
Берімоє краце до роботи,
Змагаймоє за нове життя!*

Цей заклик Лесі Українки є як ніколи актуальним у наші дні боротьби за Україну...І, ще раніш педагогічні, філософські та соціально-естетичні погляди Лесі Українки стали значним внеском у царині становлення українського шкільництва, теорії і практики навчання та виховання учнівської молоді. У своїх творах Леся Українка гостро критикувала всіх, хто перешкоджав розвитку народної освіти, боролася за навчання українських дітей в школах їх рідною мовою, виступала проти заборони кращих підручників для учнів, виступала на захист народних учителів тощо. Леся Українка не могла миритися з жалюгідним становищем тодішньої народної освіти, системи навчання і виховання, яка вводилася іноземними «наставниками», що були далекими від народу, його історії, мови, культури, традицій. «У неймовірно важких умовах геніальна дочка України підносила роль загальноосвітньої школи, торувала висхідний шлях всебічного розвитку особистості, розгортала велику культурно-просвітницьку діяльність серед широких верств населення» [4].

Аналіз нариса «Школа» показав, що Леся виступала проти злочинної політики царизму, що була спрямована на обмеження бюджетних асигнувань для народних шкіл, на пригноблення учителів та учнів; показала занепад початкової школи на Волині. Леся Українка, як і всі українські просвітители-гуманісти, критикувала систему освіти, якою не забезпечувалося навчання усіх дітей. Зростаючи як поет і просвітитель, Леся Українка розкривала численні соціально-педагогічні проблеми тогочасного суспільства, протестуючи проти експлуатації дітей («В катакомбах»), проти відсталості українських

церковнопарафіяльних шкіл (нарис «Школа»), проти заборони в школах кращих підручників для учнів і книг для читання (посібника К.Д. Ушинського «Родное слово», книг для читання Й.І. Паульсона та ін.). Леся Українка високо цінувала українського вчителя, роль друкованої книги у вдосконаленні кожним власних поглядів, прагнення ніколи не зупинятися на досягнутому. Знищення експлуаторського ладу і тиранії, *встановлення дійсного народовладдя, забезпечення свободи і розвитку особи це були основні соціальні ідеї Л. Українки*, за утвердження яких вона боролася. Актуальні філософські і морально-етичні проблеми вона виражала в нетрадиційних для української літератури образах і сюжетах, взятих з світової літератури, історії, міфології, народної творчості. Вносила в коло української інтелігенції широку європейську освіченість, оскільки, на її думку, лише завдяки цій освіченості інтелігенція зможе підняти рівень національного духовного життя народу. Леся Українка *виступала за народність*, включення у відображення життя мрії про ідеал, за який борються прогресивні сили суспільства, його націленість на виконання високих суспільно-національних функцій. Обстоюючи свободу творчості, високе призначення мистецтва і художнього слова, поетеса критично ставилась до формалізму, натуралізму, декадентства, виступала проти «куцого ідеалу», міщанської правди. На її думку, «на фальшивій основі... навіть геній не може творити нічого живого, правдивого». А правдивість — найважливіша умова художньої творчості, без неї не буде довіри до митця. Крім правди, потрібна ще й совість. Єдність правди і совісті — істинний смисл літератури. Леся Українка постійно наголошувала на тому, що поезія, яка не служить народу, не відображає його проблем, не живе його думками, радіщами і горем, перестає бути поезією, а її творець перестає бути поетом, якщо «забуває про страшні народні рани» [8]. Леся Українка творила власне світобачення, а від конкретних політичних сил черпала думки та енергію. Поетеса була соціал-демократкою, коли прагнула захищати суспільні групи, класи та народ в цілому.

Леся Українка одна з найславетніших постатей в українській культурі. Людина, в розумінні поетеси, - це ество «між», у першу чергу між частковим і Єдиним, одиничним та надіндивідуальним. Ці взаємини суттєві для людини не тільки у своїй озовнішненій формі, а й як стосунки культури і природи (Єдиного) в самій людині («Лісова пісня»). Ключовими цінностями для Лесі Українки є *воля і правда*. Проблема свободи людини, антитетичної «рабству духу», осмислювалася нею в *ключі національного визволення*, конструктивною місією якої є *формування і поширення національної ідеї*. Таким чином, Леся Українка трудилася на ниві народної освіти, була продовжувачем справи Т. Шевченка та ін., які теж боролися за навчання українською мовою, рівень письменності населення тощо.

Леся Українка – поет межі століть, коли вимальовувалися нові горизонти свідомості, культури, історії, формувалася нова цивілізація. Вона завжди

виокремлювалася на небосхилі української літератури та культури особливим поглядом на призначення поета, на українську історію, на творчість. Поетеса ніби, випереджала свій час, відшукувала у світовій історії такі історичні моделі, які, як вона вважала, відповідають українським реаліям. І, ніби попереджала, що та, чи інша модель поведінки призведе до певних наслідків, які можуть стати катастрофічними [3, с. 384].

Висновки. Вивчення творчості Лесі Українки відкриває нам нові сторінки де багато поем, повістей, оповідань, п'єс та публіцистичних статей, які мають велике пізнавальне й виховне значення. У них Леся гостро критикувала всіх, хто перешкоджав розвитку народної освіти, а просвітницькі ідеї розкривалися майже у всіх її творах. Підсумовуючи, зазначимо, що однією з головних проблем у творчості Лесі Українки була проблема держави, яку вона розглядала з точки зору утвердження в ній *реальних прав і свобод громадян, демократичних і правових принципів її побудови*. Вона мріяла про вільну державу, де люди мали б всі людські і громадянські права, які тільки встановлені на світі. Панівними в державі мали б бути право і закон, який був би гарантом свободи, *збереження прав кожної особистості, утвердження демократичних принципів розвитку суспільства і держави, де не повинно було б бути поневолення однієї людини іншою, одного класу іншим, однієї нації іншою, що на жаль, зараз відбувається в Україні*. Великі педагоги минулого боролися за Україну, за українську мову, волю, і, лише зрадники та псевдо вчені, які донедавна переступала пороги України, нищили і зраджували нашу рідну Батьківщину.

Українська поетеса, своєю творчою працею у пошуку філософської істини і моральної правди, дала осмислення соціально-антропологічних ідей в українській філософії освіти початку ХХ ст. своє бачення людини, її світогляду, життєвої місії як форму вираження боротьби ідей, що є надзвичайно актуальним і в сьогоденні та буде неоціненним досвідом для прийдешніх поколінь.

Література:

1. Бичко Ада. Леся Українка: Світоглядно-філософський погляд. К.: Український центр духовної культури, 2000. 186 с.
2. Огородник І.О. Історія філософської думки в Україні. Р. 2. Соціально-політичні і філософські погляди українських письменників та публіцистів на рубежі ХІХ – ХХ ст. Курс лекцій: Навч. посіб. К.: Вища шк.: Т-во Знання, КОО, 1999. 543 с. <https://textbook.com.ua/filosofiya/1473453647/s-25?page=2>
3. Онуфрієнко О. Творчість Лесі Українки як факт біографії. *Ідеологія національної аристократії (на пошану 150-річчя від дня народження Лесі Українки)*: зб. наук. праць за матер. всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. 25–26 лют. 2021 р. / наук. ред. Т. Єщенко. Львів: Друкарня Львів-го -го мед-го ун-ту імені Данила Галицького, 2021. С. 380–388.
4. Педагогічні ідеї Л. Українки. 2019. <https://studfile.net/preview/9236734/page:2/>
5. Рильський М.Т. Статті про літературу. К. Дніпро, 1980. 509 с.
6. Рославіцька Х.Р. Духовність як основа гуманістичного ідеалу у творчості Лесі Українки. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2014. Вип. 7. С. 150–155.

7. Сергеев М.В. Філософські погляди Лесі Українки. Львів. 2007. 134 с.
8. Соціально-філософські погляди громадивців і поступовців. 2022 <https://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/filosofiya/part4/010.htm>
9. Українка Леся. Твори. Т. 1. Лірика. За загальною редакцією Б. Якубовського. Нью-Йорк: Видавнича спілка Тищенко, Білоус, 1953. XXXI, 131, XXI с.

References:

1. Bichko, Ada. (2000). Lesya Ukrayinka: Svitoglyadno-filosofs`ky`j poglyad. [Lesya Ukrainka: Worldview and philosophical view]. K.: *Ukrayins`ky`j centr duxovnoyi kul`tury` - K.: Ukrainian Center of Spiritual Culture*. 186 [in Ukrainian].
2. Ohorodnyk, I.O. (1999). Istoriya filofs`koyi dumky` v Ukrayini. [History of philosophical thought in Ukraine]. R. 2. *Social`no-polity`chni i filofs`ki poglyady` ukrayins`ky`x py`s`menny`kiv ta publicy`stiv na rubezhi XIX – XX st. – R. 2. Socio-political and philosophical views of Ukrainian writers and publicists at the turn of the 19th and 20th centuries*. Kurs lekcij: Navch. Posib. - Course of lectures: Education. Manual. K.: Higher school: T-vo Znannia, KOO. 543 <https://textbook.com.ua/filosofiya/1473453647/s-25?page=2> [in Ukrainian].
3. Onufrienko, O. (2021). Tvorchist` Lesi Ukrayinky` yak fakt biografii. [The creativity of Lesya Ukrainka as a fact of biography]. *Ideology`nya nacional`noyi ary`stokratiyi (na poshanu 150-richchya vid dnya narodzhennya Lesi Ukrayinky`): zb. nauk. pracz` za mater. vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uch. 25–26 lyut. 2021 r. - Ideologist of the national aristocracy (in honor of the 150th anniversary of the birth of Lesya Ukrainka): coll. of science work for mother Ukrainian science and practice conf. from international student February 25–26 2021*. nauk. red. T. Yeshhenko. - of science ed. T. Yeschenko. Lviv: Printing house of Lviv Medical University named after Danylo Halytskyi. 380-388. [in Ukrainian].
4. Pedagogichni ideyi L. Ukrayinky` [Pedagogical ideas of L. Ukrainka]. (2019). <https://studfile.net/preview/9236734/page:2/> [in Ukrainian].
5. Rylsky, M.T. (1980). Statti pro literaturu. [Articles about literature]. K. Dnipro. 509 [in Ukrainian].
6. Roslavits`ka, KH.R. (2014). Duxovnist` yak osnova gumanisty`chnogo idealu u tvorchosti Lesi Ukrayinky`. [Spirituality as the basis of the humanistic ideal in Lesya Ukrainka's work]. *Filosofiya i politologiya v konteksti suchasnoyi kul`tury` - Philosophy and political science in the context of modern culture*. (7). 150–155 [in Ukrainian].
7. Sergeev, M.V. (2007). Lviv. 134 [in Ukrainian].
8. Social`no-filosofs`ki poglyady` gromadivciv i postupovciv [Socio-philosophical views of Hrodavidov and progressives]. (2022). <https://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/filosofiya/part4/010.htm> [in Ukrainian].
9. Ukrainian, Lesya. (1953). Tvory`. T. 1. Liry`ka [Writings. T. 1. Lyrics]. *Za zagal`noyu redakciyeyu B. Yakubovs`kogo - According to the general editorship of B. Yakubovskiyi*. New York: Tishchenko Publishing Union, Bilous. XXXI, 131, XXI. [in Ukrainian].

